

Bloeiende Helleborus orientalis in Domies Toen

Bloeiers tijdens de overgang van winter naar voorjaar

Nieskruid

Sommige planten bloeien al in de winter. Het geslacht Helleborus - Nieskruid staat erom bekend. Helleborus omvat een aantal sierplanten waarvan er twee tot de stinzenplanten gerekend worden. Het zijn interessante winterplanten die een mooie schakel vormen naar het voorjaar. In dit artikel komen drie soorten aan bod: wrangwortel, stinkend nieskruid en lenteroos.

Nieskruid is een niet ongevaarlijke geneeskrachtige plant, die zijn Nederlandse naam dankt aan het poeder dat uit de wortel van de plant wordt gemaakt en dat je laat niezen. Het werd gebruikt tegen krankzinnigheid, epilepsie en verwerkt in laxemiddelen. Alexander de Grote zou mogelijk aan een overdosis nieskruid gestorven zijn.

Ranonkelfamilie

Het geslacht Helleborus valt onder

Tekst en foto's: Jan Jaap Boehlé

de ranonkelfamilie. De zaden zitten in kokervruchten. Ze lijken op een peulvrucht maar een kokervrucht opent aan één kant en een peulvrucht aan twee kanten. Na de bloei blijven de uitstaande kelkbladen met de kokervruchten nog lang zitten, wat de plant een zekere sierwaarde verleent. Veel leden van de ranonkelfamilie, zoals winterakoniet, dotter en akelei hebben vergelijkbare vruchten. Een andere overeenkomst is de vele meeldraden.

Wrangwortel

Wrangwortel (*Helleborus viridis*) wordt ook wel groen nieskruid genoemd. Het is een Midden-Europese gebergtesoort die in beukenbossen op kalkhoudende grond groeit. Je komt ze hoogst zelden tegen in het rivierengebied, in vochtige loofbossen en in Zuid-Limburg. Ik ken ze uit het wild uit de Ardennen en uit de bossen van Elzas-Lotharingen.

Eeuwenlang werd ze gebruikt als artsenijsplant en is op die manier waarschijnlijk verwilderd. Bij koeien komt een bacteriële uierziekte voor die wrang heet en waardoor de koe geen melk meer geeft. Men maakte met een priem een gangetje in de huid van de koe en stopte

Wrangwortel

daar en deel van de wortelstok van de wrangwortel in. Feitelijk helpt de plant niet tegen de wrang, maar de giftige wortelstok veroorzaakt een ontsteking die zo pijnlijk is dat die in de uier er niets bij is zodat de koe zich weer liet melken. Zo dacht men de ene ontsteking met de andere te bestrijden. Hoe dan ook, de plant kreeg zo een plaats in de boerentuin en kruidentuin. Van daaruit kwam ze ook in het stinzenmilieu terecht waar ze zich wist te handhaven en zo het predicaat stinzenplant kreeg. De planten die men in het 'wild' tegenkomt zijn vrijwel steeds oude cultuurresten of afkomstig uit tuinafval.

Wrangwortel heeft een vertakte wortelstok, daaraan ontspringen in het vroege voorjaar de tamelijk dikke, zo'n 20-40 cm hoge bloeis-

tengels en twee langgesteelde handvormige wortelbladeren. De bloem bestaat uit vijf grote bleekgroene kelkbladen en een veel kleinere kroonbladeren die tot buisvormige honingzakjes (nectariën) zijn vergroeid. De plant is tweehuizig, en draagt alleen mannelijke of vrouwelijke bloemen. Voor de bestuiving heb je beiden nodig. Op een groeiplaats groeien vaak alleen mannelijke of vrouwelijke planten. Dat verklaart waarom de zaadvorming zo goed als nul is.

Wrangwortel deed het altijd goed in de Domies Toen. De laatste vijf jaar waren erg droog, zelfs de vijver in de slingeruin viel droog. Vreemd genoeg ook dit jaar tot in november. 's Winters staat de vijver weer tot de rand vol, een verschil van meer dan een meter. Daar kan wrangwortel slecht tegen, ze doen het de laatste jaren minder florissant. Als de waterhuishouding zich zo blijft gedragen als de afgelopen jaren moeten we naar een nieuwe groeiplaats op zoek. Gelukkig kun je de wortelstokken van wrangwortel goed scheuren en zo vermenigvuldigen.

Stinkend nieskruid

Stinkend nieskruid

Wanneer je het blad van het stin-

kend nieskruid (*Helleborus foetidus*) tussen je handen fijnwrijft en eraan ruikt, snap je waarom hij zo heet. Het is een plant die een voorliefde heeft voor plaatsen waar kalkrijk grasland over gaat in bos, struweel of kreupelhout met een voorkeur voor lichte schaduw. Zij groeien prima in de border. Net als wrangwortel wordt stinkend nieskruid, afkomstig uit Zuid-Europa en Noord-Afrika, tot de stinzenplanten gerekend.

In tegenstelling tot wrangwortel overwinteren de stengels en bladeren. De stengel is aan de basis houtig. De basisbladeren zijn veel groter dan de stengelbladeren en zijn handvormig met zeven tot negen ingesneden slippen. De plant wordt 30-80 cm. hoog. Aan de top van de stengels zitten drie tot zeven klokvormige bloemen die bij elkaar in grote kluwens groeien. De bloemen zijn één tot drie cm in doorsnede en geelgroen van kleur, vaak met een paarsrode rand. Stinkend nieskruid vormt zaden met een mierenbroodje. Dit is een eiwitrijk, voor mieren aantrekkelijk uitgroei- sel aan het zaad. Mieren slepen het zaad mee en dragen zo bij aan de verspreiding ervan. De planten worden slechts enkele jaren oud, ze verjongen zich door uit te zaaien. Het werd de redding van de soort in Domies Toen. Waarschijnlijk door de droogte verdwenen de planten aan de slootkant. Gelukkig vond ik kiemplanten in de buurt van het bruggetje alwaar de grond vochtiger is. Uit deze kiemplanten zijn weer mooie vitale planten gegroeid.

Lenteroos

Een derde soort die in de slinger- tuin van Domies Toen groeit is

De nectariën van deze lenteroos zijn goed zichtbaar (pijlje)

lenteroos (*Helleborus orientalis*). Dit is geen stinzenplant, maar een sierplant. De soort komt van nature voor in Noord-Turkije, Centraal- en Westelijk Kaukasus en in Noord-oost Griekenland. Ik pas de plant vooral op licht beschaduwde plaatsen toe, waar ze het doorgaans erg goed doen. Lenteroos wordt zo'n 50 cm hoog en vormt op den duur een flinke kluit. De handvormige bladeren zijn grondstandig en wintergroen. De bloeisteel draagt meerdere bloemen. De plant doet het erg goed in de tuin, zo goed dat we hem wat moeten intomen. De bloeitijd loopt van januari tot april. Met deze soort is enorm gekruist. Als resultaat hiervan krijg je cultuurvariëteiten met de mooiste kleuren, van wit naar roze, paarsrood tot donker paarsblauw. En dan heb je nog gespikkelde bloemen, of beter honingmerken. Vanwege alle kruisingen spreken we van *Helleborus orientalis*-hybriden. Ook bij ons heeft kom je alle kleuren tegen, al dan niet met fraai honingmerk. In het blad zit een ziekte waardoor het blad aan het eind van het jaar

lelijk wordt. Wanneer we er aan toekomen knippen we in december, begin januari het oude blad weg. Hierdoor komen de bloemstengels vrij te staan en zijn we de zieke delen van de plant kwijt. Het nieuwe blad komt snel en ziet er dan weer voor lange tijd gezond uit. De lenteroos is erg populair, er worden daarom speciale *Helleborus*markten gehouden.

Veerkracht

Fantastisch aan deze planten is hun veerkracht. Bij late nachtvorsten liggen ze na genoeg plat maar zodra de temperatuur stijgt richten ze zich weer op, we zouden er een voorbeeld aan kunnen nemen.

Jan Jaap Boehlé is beheerder van Botanische Tuin Domies Toen in Pieterburen.